



Апанасенко К. І.

доктор юрид. наук, доцент
доцент кафедри публічного та приватного права

Чумаченко В. Ю.

студентка юридичного факультету
групи КЮ-202

Національного університету «Чернігівська політехніка»

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року розпочато неспровоковане повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України. З цієї дати в нашій державі запроваджено воєнний стан, який згодом було кілька раз продовжено низкою указів Президента України, зокрема й останнім від 12.08.2022 № 573/2022 «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні», затвердженим Законом від 15.08.2022 № 2500-ІХ [1]. У зв'язку з цим життєво важливе значення для усього Українського народу набули питання оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності. Водночас важливе значення відіграє й «економічний фронт». Це актуалізує дослідження питання господарської відповідальності в умовах воєнного стану.

Господарська діяльність нерозривно пов'язана із системою засобів впливу на суб'єктів господарських відносин з метою забезпечення стабільності розвитку суспільства та справедливості відносин у ньому. Відповідно до ст. 216 ГК України, учасники господарських відносин несуть господарсько-правову відповідальність за правопорушення у сфері господарювання шляхом застосування до правопорушників господарських санкцій на підставах і в порядку, передбачених цим Кодексом, іншими законами та договором [2].

Господарська відповідальність є ефективною тоді, коли є за своєю суттю невідворотною відповідальністю економічного характеру. Сутність господарсько-правової відповідальності пояснюється тим, що вона за формою є правовою, а за змістом - економічною. За допомогою відповідних правових засобів суб'єкти господарювання несуть економічні обмеження за рахунок зменшення власних доходів чи майна. Водночас умови воєнного стану вносять корективи в особливості провадження господарської діяльності, а також реалізації господарської відповідальності.

Дійсно, господарюючі суб'єкти здійснюють свою діяльність у непростий час, нерідко можливості виконання договірних зобов'язань фізично не існують. Перед суб'єктами господарювання постає питання, як діяти в таких умовах і як убезпечити себе від відповідальності за зобов'язання, які неможливо виконати в силу об'єктивних обставин. Господарюючим суб'єктам доводиться все переосмислювати та адаптувати бізнес до нових реалій, хоча ще донедавна вони змінювали бізнес-модель у зв'язку з пандемією COVID-19.

Безперечно, вітчизняне законодавство містить відступи від правила невідворотності відповідальності. Саття 218 ГК України передбачає, що суб'єкт господарювання за порушення господарського зобов'язання несе господарсько-правову відповідальність, якщо не доведе, що належне виконання зобов'язання виявилось неможливим внаслідок дії непереборної сили, тобто надзвичайних і невідворотних обставин за даних умов здійснення господарської діяльності [2].

Надзвичайні й невідворотні обставини є підставами для звільнення від відповідальності і згідно з міжнародними актами. Так, у Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11.04.1980 (ч. 4 ст. 79) зазначено, що сторона, яка не виконує свого зобов'язання, повинна повідомити іншу сторону про перешкоду і про її вплив на її здатність здійснити виконання. Якщо інша сторона не отримала це повідомлення протягом розумного строку після того, як про цю перешкоду стало чи повинно було стати відомо стороні, яка не виконує свого зобов'язання, ця остання сторона несе відповідальність за збитки, які є результатом того, що таке повідомлення не було отримане [3].

Стосовно віднесення воєнного стану до форс-мажорних обставин, то це передбачено нормами Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні», де зазначено, що форс-мажорними обставинами, зокрема, є: загроза війни, збройний конфлікт або серйозна загроза такого конфлікту, включаючи але не обмежуючись ворожими атаками, блокадами, військовим ембарго, дії іноземного ворога, загальна військова мобілізація, військові дії, оголошена та неоголошена війна (ч. 2 ст. 14-1) [4].

За загальним правилом Торгово-промислової палати України та уповноважені нею регіональні торгово-промислові палати засвідчують форс-мажорні обставини та видають сертифікат про такі обставини протягом 7 днів із дня звернення суб'єкта господарської діяльності (ч. 1 ст. 14-1) [4].

Зважаючи на те, що введений в Україні воєнний стан стосується великої кількості господарюючих суб'єктів, Торгово-промислова палата України спростила процедуру засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) і позбавила суб'єктів обов'язку звернення до неї, представивши загальний офіційний лист стосовно засвідчення форс-мажорних обставин, адресований невизначеному колу осіб [5]. Такий документ, по суті, є підтвердженням того, що зазначені обставини з 24.02.2022 до їх офіційного завершення є надзвичайними, невідворотними та об'єктивними обставинами для суб'єктів господарської діяльності, його можна вважати «універсальним» форс-мажорним сертифікатом, при чому як для договірних зобов'язань, так і для зобов'язань, установлених законодавчими актами, хоча на рівні Закону видання такого документа не передбачено.

Таким чином, запровадження на території України воєнного стану вплинуло на ведення господарської діяльності, у тому числі на реалізацію господарської відповідальності. Зокрема, Торгово-промислова палата України засвідчила як форс-мажорну обставину військову агресію Російської Федерації проти України, що стало підставою введення воєнного стану із 24.02.2022.

Список літератури

1. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 12.08.2022 № 573/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573/2022#Text> (дата звернення - 05.11.2022).
2. Господарський кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n1494>
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003#Text
4. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 02.12.1997 № 671/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Щодо засвідчення форс-мажорних обставин. Сайт Торгово-промислової палати України. URL: <https://uccr.org.ua/press-center/uccr-news/protsedura-zasvidchennia-fors-mazhorkh-obstavin-z-28-02-2022>